

Revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant

Af Bent Warming-Rasmussen

Resumé

Fortolkningen af, hvad der skal forstås ved revisor som "offentlighedens tillidsrepræsentant" jfr. Revisorlovens § 6a stk. 3, har været debatteret siden lovfæstelsen i 1994. Debatten har vist en række divergerende opfattelser af, hvor revisors primære loyalitet skal ligge, når der i forbindelse med årsregnskabsaflæggelsen eksisterer interessekonflikter mellem udbyderen af årsregnskabet (selskabsledelsen) og brugerne (aktionærer, kreditorer m.fl.). Forordene til loven og efterfølgen-

de vejledende fortolkninger postuleres i nærværende artikel at være for upræcise. Dette illustreres via et framework samt en beskrivelse af de situationer, hvor revisor efterlades i dilemmaet. Via en revisions sociologisk indgangsvinkel og udledninger af en empirisk undersøgelse af fem samfundsgruppers forventninger til revisorerne loyalitetsprioritering gives et bud på en mere præcis vejledende fortolkning.

Indledning

Årsregnskabet fungerer som et vigtigt beslutningsgrundlag for en række heterogene interessegrupper spændende over ledelse, ejere, långivere, medarbejdere og offentlige myndigheder m.v. (Elling, 2002:34). Disse interessegrupper kan i en række beslutningssituationer have modstridende interesser i indholdet af årsregnskabet (Christensen m.fl., 2000:15), herunder specielt til åbenhed om forhold af særlig interesse for en given beslutning (Warming-Rasmussen; 1998). Da årsregnskabet imidlertid udarbejdes af selskabsledelsen, kan der som følge heraf opstå tvivl om troværdigheden. Af denne grund har samfundet indført tvunget revision af selskabernes årsregnskaber (ÅRL §135). Revisionens funktion er at højne troværdigheden af selskabernes årsregnskaber, set med regnskabsbrugernes øjne (Committee on Basic Auditing Concepts, 1973). Dette forudsætter, at der blandt regnskabsbrugere er tillid til

revision og revisor (SEC; 2001,2). I Danmark er der som i det meste af den øvrige vestlige verden valgt et system, hvor det kun pålægges selskabernes aktionærer at vælge én revisor. Trods potentielle interessekonflikter mellem brugergrupperne varetages revisionens samfundsfunktion normalt kun af én revisor pr. selskab. Denne revisor er formelt valgt på selskabets generalforsamling af den kreds af aktionærer/anpartshavere, som repræsenterer aktiemajoriteten. Valget sker imidlertid ikke blandt flere mulige forslag, men som en vedtagelse eller forkastelse af selskabsledelsens forslag til ny revisor. Samtidig aftales og afregnes revisorhonoraret med selskabets ledelse. Dette system er begrundet med, at det er det mest efficiente, idet alternativet kunne være, at hver interessent, som havde særinteresser, ville kræve en partisk revisor, og at flere partiske revisorer i givet fald ville lave overlappende arbejde. Systemet

rummer imidlertid det iboende problem, om de øvrige interessegrupper kan fæste tillid til, at revisor under sådanne konditioner ikke fortrinsvist tjener selskabsledelsens interesser under kontrollen af det af selskabsledelsen aflagte årsregnskab. Teoretisk set forudsætter tilliden, at revisor har bedømmelsesfrihed, bedømmelsesevne og saglighed (Leffson, 1988:65). Bedømmelsesfriheden og bedømmelsesevnen reguleres i Danmark af Revisorloven, selskabslovgivningen og de gældende revisionsvejledninger. Sagligheden sikres primært af tilstedeværelsen af et tilstrækkeligt præcist sæt af kriterier for opstillingen af årsregnskaber, som revisor kan holde selskabernes årsregnskaber op imod (Committee on Basic Auditing Concepts, 1973). I Danmark udgør Årsregnskabsloven og de gældende regnskabsvejledninger den centrale del af kriteriesættet.

Det iboende problem blev synliggjort i 80'erne og 90'erne gennem mediernes kritik af revisorernes rolle i forbindelse med en række erhvervsskandaler internationalt såvel som nationalt. Trods det, at der tilsyneladende¹ var tale om, at få revisorer i enkelt-sager primært havde tjent selskabsledelsens interesser, gennemførte Folketinget en reformpakke bl.a. med det formål at højne tilliden til revision og revisorer (Hasselager, 1997:510). Et af de nye tiltag blev lovfæstelsen af revisor som "offentlighedens tillidsrepræsentant" i 1994.

Fortolkningen af, hvad der skal forstås ved revisor som "offentlighedens tillidsrepræsentant", har siden været til debat. Fortolkningsforsøget er relevant som følge af ovennævnte iboende problem, og fordi der ved lovfæstelsen i 1994 ikke blev leveret et tilstrækkeligt præcist fortolkningsbidrag. Det er formentlig den direkte årsag til, at en række fremtrædende personers fortolkninger heraf er divergerende, hvilket ses af temanumre i både Revision og Regnskabsvæsen (1994 nr. 10) og Revisorbladet (1995 nr. 4). Første forsøg på at skabe en vejledende fortolkning heraf ses af Hasselager m.fl. (1997:514). Fortolkningsforsøget synes imid-

lertid ikke at være tilstrækkeligt præcist. Seneste forsøg på at fortolke reglen autoritativt er foretaget af Revisorkommissionen (betænkning nr. 1411 af januar 2002). Også dette synes imidlertid at lide af manglende præcision.

Nærværende artikels formål er at illustrere, dels hvori det postulerede upræcise ved fortolkningsbidragene ligger, og dels i hvilke situationer det oftest kan give problemer - og på baggrund heraf at gengive og diskutere relevante dele af brugerundersøgelsen "Revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant" (Warming-Rasmussen og Jensen: 2001), som giver belæg for en mere præcis vejledende fortolkning.

Problemstillingen

Af Revisorloven fremgår af § 6a stk. 3 at: *"En statsautoriseret revisor er offentlighedens tillidsrepræsentant under udøvelse af revision. Det samme gælder ved afgivelse af erklæringer og rapporter, der kræves i henhold til lovgivningen eller ikke udelukkende er bestemt til hver-giverens egen brug."* Lovens ordlyd virker umiddelbart meget præcis, idet den både beskriver, hvis tillidsrepræsentant revisor skal være, og i hvilke situationer dette er tilfældet.

Problemet opstår først, når man læser lovforslagets bemærkninger til stk. 3:

"Stk. 3 indfører begrebet "offentlighedens tillidsmand". Begrebet har til formål at angive, at revisor ved udførelse af revision eller i øvrigt ved afgivelse af erklæringer og rapporter - der er egnet til fremvisning over for offentlighed eller kræves efter lovgivningen - også skal varetage hensynet til virksomhedens omverden såsom myndigheder, medarbejdere, kreditorer og investorer, selvom revisor er valgt af virksomheden, som kan have modstående interesser....." (fremhævelser foretaget af forfatteren). Lovforslaget lægger således op til, at revisor er alle de anførte interessegruppers tillidsrepræsentant, også når der eksisterer modsatrettede interesser.

Fortolkningen med ordet "også" giver normalt ikke anledning til problemer, fordi alle i princippet kan være enige i, at alle

normalt vil anse en ærlig og saglig ekstern rapportering for et gode. En fortolkning med ordet "også" kan imidlertid give problemer i situationer, hvor der opstår modstridende interesser mellem regnskabsudbyderen (selskabsledelsen) og en til flere af regnskabsbrugerne (offentligheden). I sådanne situationer kan der være forskellige opfattelser af, hvad der er retvisende. I sådanne tilfælde er fortolkningen af ordet "også" for upræcis. Ordet "også" efterlader revisor i et etisk dilemma mellem det at tjene selskabsforvalterens interesser og det at tjene offentlighedens interesser. Ordet "også" efterlader endvidere regnskabsbrugerne i en tvivl, om de kan have tillid til revisor som en af selskabsledelsen uafhængig og kritisk tillidsrepræsentant

Hvor kræves særlig opmærksomhed

Som anført er tilfælde, hvor der kan være tale om interessekonflikter mellem regnskabsudarbejder og regnskabsbruger særligt relevante for diskussionen af, hvor revisors primære loyalitet skal placeres. Typiske situationer, hvor interessekonflikter foreligger, er ifølge Hasselager m.fl., (1997: 514) følgende:

- "en virksomhed i krise, hvor fremtidsudsigterne indikerer, at der er fare for sammenbrud
- hvor virksomhedens kapitalberedskab må skønnes utilstrækkeligt
- børsnoterede selskabers opfyldelse af oplysningskrav til fondsbørsen
- behandling af minoritetsinteresser
- hvis der konstateres besvigelser eller andre uregelmæssigheder
- ved anvendelse af spekulative og stærkt risikobetonede forretninger
- ved anvendelse af aggressiv skatteplanlægning
- ved brug af andre avancerede forretningsmetoder (industrispionage, brud på aftaler eller rettigheder (plagiater), ydelse af kommissioner (herunder returkommission eller bestikelse)."

Til disse situationer kan tilføjes:

- ved hyppige skift i regnskabspraksis (idet det indikerer intentioner om at pynte på årsregnskabet)

Forhold som yderligere aktualiserer problemstillingen er upræcise kriteriesæt, dvs.:

- hvor lovgivningen giver valgmuligheder mellem forskellige værdiansættelsesprincipper, eller hvor lovgivningen ikke er særlig præcis, og derfor kan fortolkes til enten regnskabsudbyders eller offentlighedens fordel og
- hvor regnskabspostulater hviler på skøn, herunder overvejelser om væsentlighed.

Den nye årsregnskabslov har reduceret valgmulighederne noget², men der eksisterer fortsat mange elementer af skøn, og især for klasse B-virksomhederne eksisterer der stadig en række valgmuligheder. Ses der eksempelvis på udviklingsomkostninger, så skal disse aktiveres af C og D virksomheder, såfremt omkostningerne kan måles pålideligt, men ikke af klasse B virksomheder. Problemet er her, hvad der er pålideligt, hvordan kostprisen kan opgøres pålideligt, og med hvilken sikkerhed det kan sandsynliggøres, at aktivet vil generere fremtidige økonomiske fordele. Endvidere vil der være vurderinger knyttet til, hvornår et projekt er afsluttet, eller hvornår det skal erkendes, at et projekt skal skrottes. Det kan i praksis også være vanskeligt at afgrænse forskning og udvikling fra hinanden.

Et andet eksempel er varebeholdninger. Her skal der indregnes indirekte produktionsomkostninger (IPO) af C og D virksomheder. Vurderingsproblemet vedrører her for eksempel, på hvilket kapacitetsgrundlag, IPO skal beregnes (risiko for indregning af uudnyttet kapacitet, spild og svind mm).

Finansielt leasede aktiver skal fremover indregnes i balancen. Da en sådan indregning i de første år vil påvirke indtjeningen negativt (rente- og afdragsdelen vil i de første år være højere end selve leasingydelsen), ligesom nøgletallet soliditetsgrad som

følge af den forøgede balance påvirkes negativt, består der en risiko for, at regnskabsaflægger vil gøre sit yderste for at anse kontrakten som operationel leasing, således at kontrakten herefter ikke skal indregnes i balancen.

Igangværende arbejder skal indregnes i takt med produktionen og værdiskabelsen (produktionskriteriet). Dette kriterium indeholder igen en lang række skøn, herunder stadeopgørelser, færdiggørelsesgrader mm., ligesom produktionskriteriet ved en kost-til-kost metode som udgangspunkt er en automatisk dækningsbidragsgenerator (jo flere afholdte omkostninger, des højere dækningsbidrag).

Endvidere giver den nye årsregnskabslov i en vis udstrækning fortsat mulighed for fritagelse for at afgive oplysninger med henvisning til skadesklausuler³. Argumenterne for "hemmeligholdelse" hviler altid på et skøn over skadesrisikoen, og revisor skal vurdere, om påberåbelse af disse klausuler er sagligt begrundede. Endelig giver skiftet til dags- eller markedsværdi i højere grad end de historiske kostpriser anledning til skøn.

Hvor lovgivningen således åbner for valgfrihed mellem flere lovlige principper, og hvor der ligger skøn til grund for regnskabsposterne, er spørgsmålet stadig, hvad der er mest retvisende? Afgørelsen heraf er i stor udstrækning subjektiv, idet den afhænger af, med hvis øjne det ses. Det er således åbenbart, at interessekonflikter kan initiere forskellige opfattelser af, hvad der er retvisende, og at revisor i den situation kan stå i et uløseligt dilemma med ordet "også" i tidligere omtalte bemærkninger til Revisorlovens §6a stk. 3. Dilemmaet er allerede kendt fra Bibelen: "Ingen kan tjene to herrer. Han vil enten hade den ene og elske den anden eller holde sig til den ene og ringeagte den anden" (Mattæus, kap. 6 v. 24). Revisor kommer unægtelig i den situation, at han har valget mellem at tjene regnskabsudbyderens interesser og at tjene en eller flere af regnskabsmodtagernes interesser. Denne situation kan afbildes på

et framework, udviklet af Johnstone m.fl. til analyse af Independence Risk (Johnstone, 2001):

Ifølge Johnstone kan revisionskulturen ses på følgende skala:

Public Duty Culture Client Advocacy Culture

Frameworket illustrerer to yderpunkter på et kontinuum, hvilket betyder, at der findes mellemformer, hvor disse kulturer er blandet. Johnstones beskrivelser af yderpunkterne kan sammenfattes til følgende:

Public Duty Culture

Denne revisionskultur fremhæver revisors pligter over for kapitaludbyderne (kreditører og aktionærer). Fortaler for kulturen er SEC m.fl (Johnstone, 2001:10) idet de opfatter målsætningen med revisors attestationsfunktion "to give confidence to capital providers that the information they receive is reliable and not misleading". Den essentielle etiske forpligtelse er således "The obligation of the auditor (is) to step into a conflict of interest between capital seekers and capital providers and assume a role that protects the interests of capital providers by helping mitigate the information asymmetry between capital seekers and providers".

Client Advocacy Culture

Denne revisionskultur ansporer revisorerne til at se sig selv som "business partners" for deres kunder, kapital efterspørgerne. "This culture focuses primarily on the financial interests of capital seekers and auditors, potentially to the detriment of capital providers and other financial statement users" (Johnstone, 2001:10).

Skadevirkningerne ved at revisor påtager sig en "client advocacy culture" fremgår af tabel 1. Heraf ses, at det har en afgørende samfundsøkonomisk værdi, at revisor påtager sig en "public duty culture", fordi det er fundamentet for troværdigheden af selskabernes eksterne rapportering. Uden tillid til,

hvor revisor i konfliktsituationer mellem regnskabsudbydere og regnskabsbrugere placerer sin primære loyalitet, har revisionsfunktionerne ringe værdi. Revisors evne til at kunne tilbagevise et pres ved at henviser til præcise regler både for årsregnskabets udarbejdelse og for revisors rolle er essentiel, ellers rystes tilliden ikke blot til den enkelte revisor, men tillige til selve revisionsfunktionens samfundsmæssige berettigelse som troværdigheds-øgende faktor (Fiedler, 2001:585).

Fortolkningshistorik

Som anført viste artiklerne i fagbladene Revision og Regnskabsvæsen samt Revisorbladet, at der herskede divergerende opfattelser af, hvad der skal forstås ved revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant. De divergerende opfattelser spreder stort set lige så vidt som forventningskløfterne (Jørgensen, 1996: 62-78). Første vejledende fortolkningsbidrag blev så vidt vides foretaget af Hasselager m.fl. (1997). Heri anføres, at formålene med indførelsen af det nye begreb var at øge tilliden til revisorstanden og understrege revisors uafhængighed. Det var ikke hensigten at pålægge revisor nye arbejdsopgaver, men det nye begreb skulle medvirke til forståelsen af revisors opgaver og stilling generelt (Hasselager, 1997: 510).

Hasselager forsøger at give en rettesnor i disse afgørelser, idet de anfører: "hvor det må anses for at være i offentlighedens interesse generelt, skal denne retlige interesse søges tilgodeset ved udformningen af revisors erklæringer, rapporter mv., selv om det – helt eller delvis – ikke tjener virksomhedsledelsens interesser", og "dette gælder, selvom revisor er valgt af virksomhedens ledelse, som kan have modstående interesser" (Hasselager m.fl., 1997: 511).⁴ Citaterne kan tolkes således, at hensynet til offentligheden tæller tungest. Samtidig anføres "Ved sin stillingtagen i konfliktsituationer skal revisor optræde med fornøden integritet, dvs. uden påvirkning fra klient eller andre, og dermed bedst muligt varetage også offentlighedens interesser."

(Hasselager m.fl., 1997: 515). For at dette får en mening i forhold til de første citater, må det formentlig forstås således, at revisor i sin afgørelse af, hvad der er mest retvisende primært skal tage hensyn til offentligheden generelt og ikke lade sin afgørelse påvirke af enkeltpersoners særinteresser.

Et yderligere problem er imidlertid, at offentligheden ikke er en homogen størrelse. To helt centrale repræsentanter for offentligheden er aktionærene og kreditorerne. Disse to grupper kan have modstridende interesser⁵ og har i tillæg hertil ofte forskellig adgang til oplysninger om selskabets indtjening og kapitalforhold (Warming-Rasmussen, 1999: 65-67) – dvs. at der tillige hersker informationsasymmetri disse grupper imellem. Hvis der er konflikterende interesser mellem disse, hvor skal så den primære loyalitet placeres? Dette forhold er ej heller besvaret præcist.

I Revisorkommissionens seneste betænkning af januar 2002 ses, som anført, det seneste forsøg på at fortolke indholdet af begrebet revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant. Heri anføres, at der dermed menes, at revisor skal være "interesse-neutral" (Revisorkommissionen 2002: 51) idet der tilføjes: "*indholdet af begrebet kan således udtrykkes som et krav om, at revisor ikke må varetage særinteresser ved sin erklæringsafgivelse – hverken aktionærernes særinteresser eller kreditorernes eller for den sag skyld det offentliges*"

Set i lyset af ovennævnte problematik står regnskabslæseren imidlertid stadig tilbage uden retningslinje for, hvorledes revisor skal forholde sig i konfliktsituationer, hvor valgmuligheder og skøn bringer revisor i et etisk dilemma. Her er en retningslinje, som påbyder revisor ikke at tage hensyn til nogens særinteresser, for upræcis. Retningslinjen synes endvidere vanskelig at forstå, når der i Erklæringsbekendtgørelsen kan læses, at erklæringen skal affattes under hensyn til de forhold som modtagerne må forventes normalt at tillægge betydning, når de træffer beslutninger

(Erkl.bek.§1 stk 3), og at modtagerne forudsættes at være de personer, hvis beslutninger normalt må forventes at blive påvirket af erklæringerne eller rapportererne (Erkl.bek. §1 stk. 4).

Et revisionssociologisk fortolkningsbidrag

Både Hasselagers og Revisorkommissionens fortolkningsbidrag tager afsæt i juridisk metode. Et alternativt afsæt kan tages i revisionsociologisk litteratur, hvor Limperg allerede i 1930'erne, formentlig som den første, beskæftigede sig med fortolkningen af revisor som "Confidential agent of the community". Limperg anfører således: "*Managing directors of a limited liability company appoint the accountant; he is generally also their confidential agent. But, besides and on top of this⁶, he is the confidential agent of the community, of the unknown saver, the anonymous interested party outside the organization.*" (Limperg, 1985: 24). Af citatet ses, at Limperg med ordet "also" er enig i forordene til Revisorloven af 1994, at revisor tillige er selskabsledelsens tillidsrepræsentant; men han angiver med ordene "on top of this" at dette tillidsforhold skal prioriteres lavere end tillidsforholdet til offentligheden. Limperg mener, at revisor skal sætte hensynet til den anonyme eksterne regnskabsbruger højest, formentlig retfærdiggjort dermed, at det er den videnskabsmæssigt svageste part⁷. Som bekendt er det jo informationsasymmetrien, som skaber behovet for revisor (Christensen m.fl., 2000 :15) (Marten m.fl, 2001:24). De forventninger, der skal tages hensyn til, skal naturligvis være legitime og handle om at rette op på informationsasymmetrien, dvs. de skal handle om tilstrækkelig åbenhed og klarhed om forhold, som modtagerne må forventes normalt at tillægge betydning, når de træffer beslutninger på basis af årsregnskabet.

Et empirisk fortolkningsbidrag

Den tillids-øgende effekt af revisionen af årsregnskabet afhænger imidlertid ikke alene af juridiske og sociologiske fortolkninger men i sidste instans af, om brugerne

finder, at revisor fortjener deres tillid. Af samme årsag er det interessant med en brugerundersøgelse, som undersøger hvordan brugerne forventer, at revisor forholder sig i sådanne konfliktsituationer. En sådan er gennemført i 1999 bl.a. med det formål at undersøge empirisk, i hvilken rækkefølge loyalitetshensyn skal prioriteres, når lovgivningen er upræcis, og der er modstridende interesser mellem forskellige interessegrupper (Warming-Rasmussen og Lars Jensen, 2001).

Brugerundersøgelsen indledtes med nogle dybdeinterviews. Af disse fremgik, at de interviewede havde markant forskellige opfattelser af, hvorledes revisor skal optræde. En interviewpartner præsenterede den yderlighed, at revisor skal optræde som "virksomhedens mand" (læs: selskabsledelsens mand) og optræde som "advokat" for denne. En anden præsenterede den modsatte opfattelse, at offentlighedens tillidsrepræsentant skal opfattes som en "statslig vagthund". En tredje præsenterede en blandet opfattelse, idet vedkommende mente, at når det tillades revisor at rådgive selskabsledelsen, kan det ikke kræves, at revisor altid er offentlighedens tillidsrepræsentant. Interviewrunden bekræfter således blot, at der ikke hersker intersubjektivitet i forståelsen af revisors rolle som offentlighedens tillidsrepræsentant, at den teoretiske udlægning af Johnstone (2001) har praktisk relevans, og at der derfor er brug for at præcisere, hvad der skal forstås ved offentlighedens tillidsrepræsentant i konfliktsituationer.

Litteraturstudiet og interviewrunden blev fulgt op med en spørgeskemaundersøgelse blandt fem grupper: Statsautoriserede revisorer, kreditgivere, selskabsdirektører, aktionærer, og økonomiske journalister. Der blev udsendt i alt 927 spørgeskemaer – 200 til hver af de første fire grupper og 127 til journalisterne⁸. Der blev modtaget 481 udfyldte og brugbare spørgeskemaer, svarende til 51,9%. Med hensyn til de nærmere detaljer hertil se Warming-Rasmussen og Jensen (2001: 124).

Spørgeskemaet⁹ er designet således, at det undersøger respondentgruppernes hensyn til tre interessegrupper i konfliktsituationer. De tre interessegrupper er: 1: selskabsledelsen, som udsteder af årsregnskaber (kapital efterspørger), 2: Kreditgivere, forstået som banker, der udbyder lånekapital og 3: aktionærer, som ejer selskabskapitalen. De tre grupper antages at kunne rangordnes efter det angivne nummer i deres specifikke indsigt i selskabets indtjenings- og formueforhold. Belæg herfor findes hos Warming-Rasmussen (1999:66), der viser, at kreditgiverne har større adgang til selskabernes inside-informationer end aktionærerne. Således benytter 44,5% af kreditgiverne budgetter, virksomhedsplaner og selskabsinterne opfølgninger mod kun 2,1% af aktionærerne. Samtidig viser undersøgelsen, at kreditgiverne selv angiver at have større viden om årsregnskabslovens regler end aktionærerne (Warming-Rasmussen, 1999:25).

Spørgeskemaet indeholder derfor følgende udsagn:

“I de situationer, hvor lovgivningen ikke er entydig, forventer De, at den statsautoriserede revisor ved afgivelse af revisionspåtegningen på et selskabs årsregnskab(fortsættes i tabel 1)”:

Respondentgrupperne kunne som det fremgår af skemaet afkrydse ud for fem

enighedsgrader. Helt uenig fik i den statistiske beregning værdien 1, Helt enig værdien 5. Værdien 3 repræsenterer derfor indifferens, som kan tolkes som neutralitet. Respondenternes gennemsnitlige svar herpå, hvor kun de 468 personer, som har svaret på alle tre spørgsmål er medtaget, er følgende: (se tabel 2).

Tabellens felter indeholder hver to tal. Øverste tal angiver det gennemsnitlige svar inden for den respektive gruppe. Det nederste tal skal sammenlignes vertikalt og angiver tentativt loyalitetsrækkefølgen for den pågældende gruppe af respondenter. Den følgende figur viser en grafisk fremstilling af tallene i tabellen (se figur 1).

Overordnet set viser gennemsnitstallene, at alle respondentgrupper er enige i, at hensynet til de eksterne grupper: V56: kreditgiverne og V57 aktionærerne vejer tungere end hensynet til selskabsledelsen, V58. Hermed underbygger den empiriske undersøgelse Limpergs antagelser. Som det ses af tabellen, er også virksomhedslederne enige heri. Dette kan skyldes, at virksomhedslederne tillige optræder som kreditorer for andre selskaber og derfor har en vis forståelse for nødvendigheden af denne prioritering af loyaliteten.

På spørgsmålet om, hvorledes der prioriteres mellem de eksterne interessegrupper: 1) kreditgivere og 2) aktionærer, ses det af

Tabel 1. Udsagn

Bemærk variabelnumre i de følgende felter	Helt uenig	Delvist uenig	Hverken uenig eller enig	Delvist enig	Helt enig
Tager særligt hensyn til kreditgivernes interesser (også hvis det strider mod selskabsledelsens interesse). V56					
Tager særligt hensyn til aktionærernes interesser (også hvis det strider mod selskabsledelsens interesse). V57					
Tager særligt hensyn til selskabsledelsens interesser (også hvis det strider mod kreditgivernes eller aktionærernes interesse). V58					

Tabel 2. Prioritering af interesser hvor lovgivningen ikke er entydig

De forventer, at den statsautoriserede revisor:	Statsaut. rev.	Virksomhedsledere	Kreditgivere	Aktionærer	Journalister
Tager særligt hensyn til kreditgivernes interesser (også hvis det strider mod selskabsledelsens interesse). (gns. 3,42)3.86	3,86 1	3,19 2	3,29 2	3,37 2	3,38 2
Tager særligt hensyn til aktionærernes interesser (også hvis det strider mod selskabsledelsens interesse). (gns. 3,59)	3,76 2	3,47 1	3,47 1	3,62 1	3,61 1
Tager særligt hensyn til selskabsledelsens interesser (også hvis det strider mod kreditgivernes eller aktionærernes interesse). (gns. 2,29)	1,98 3	2,27 3	2,39 3	2,28 3	2,53 3

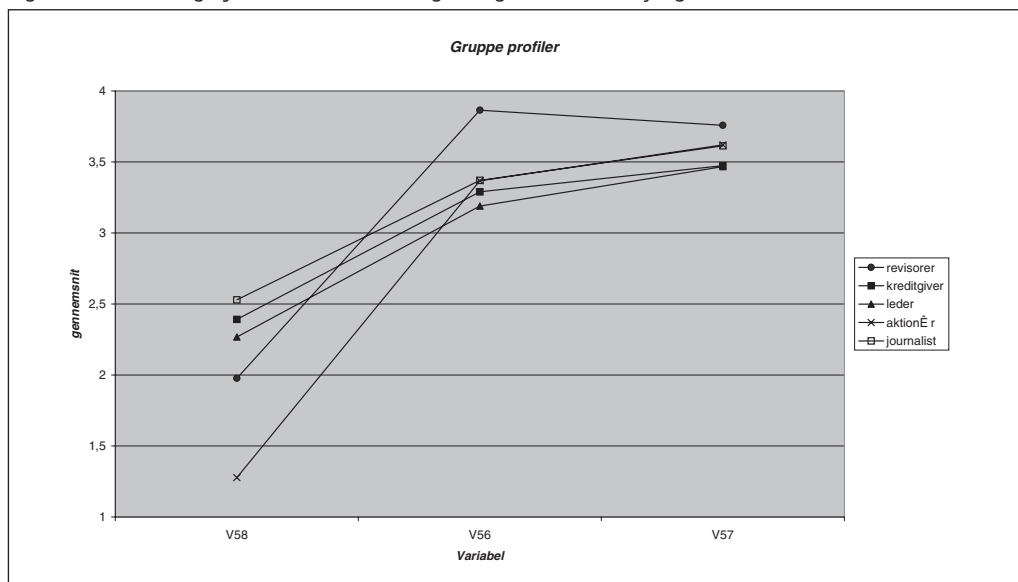
tabellen, at hensynet til aktionærernes interesser vejer lidt tungere end hensynet til kreditgiverne for grupperne virksomhedsledere, aktionærer og journalister, og i nogen grad også for kreditgivere. Bemærk, at der dog ikke kan påvises signifikant forskel for revisorernes prioritering af de eksterne brugergrupper (Warming-Rasmussen og Jensen, 2001: 152). Sondringen har tillige relevans i diskussionen om prioriteringen af enten shareholder value og stakeholder value.

Herved får tolkningen af Limpergs docer-

ringer et empirisk belæg. Det forventes således af brugergrupperne – såvel interne som eksterne - at revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant prioriterer hensynet til brugergrupperne efter deres videnskabelige svaghed.

Af rådata ses nogle mindretal inden for respondentgrupperne, som bør kommenteres kort, idet de har prioriteret anderledes end det generelle billede. Et mindretal på knap 5% forventer således en omvendt prioritering dvs. en "Client Advocacy Culture"

Figur 1. Prioritering af interesser, hvor lovgivningen ikke er entydig

Y-aksen repræsenterer således den gennemsnitlige enighedsgrad i interesseprioriteringen. X-aksens v58, v56 og v57 angiver de tre udsagn fra tabel 1.

jfr. Johnstone et al. (2001), hvor hensynet til selskabsledelsens interesser sættes højest og aktionærernes interesser lavest. De 5% sammensætter sig langt overvejende af respondenter fra de eksterne brugergrupper. Der er således kun én statsautoriseret revisor og én virksomhedsleder, som forventer denne omvendte rækkefølge. Et andet mindretal på godt 10% udtrykker uenighed i alle tre spørgsmål. De forventer således ikke, at der tages særlige hensyn til nogen af de nævnte brugergrupper. Sammenholdt med Johnstones antagelser kan det tolkes således, at de forventer at den statsautoriserede revisor indtager en neutral rolle et sted midt mellem en "Client Advocacy Culture" og en "Public Duty Culture". Dermed understøtter dette mindretal revisorkommissionens nye fortolkning, der som anført efterlader revisor i et uløseligt dilemma.

Sammenfatning af empirisk resultat

Af tabellerne kan det sammenfattende konkluderes, at brugerne af det reviderede årsregnskab forventer, at hensynet til offentligheden vejer tungest, når der er forskellige fortolkningsmuligheder af lovene, og der er modstridende interesser mellem offentligheden og selskabsledelsen. Da revisorerne og regnskabsudbyderne er enige heri, eksisterer der ingen forventningskløft mellem respondentgrupperne om loyalitetsprioriteringen. Hermed er der med aktuel empiri skabt basis for en lovmæssig præcisering af, hvad der i Danmark skal forstås ved offentlighedens tillidsrepræsentant i situationer med interesse modsætninger og upræcise kriteriesæt. Det kan endvidere konkluderes, at i situationer, hvor der er konflikter brugergrupperne imellem, forventer brugerne såvel som regnskabsudbyderne, at hensynet til den informationsmæssigt svageste brugergruppe tæller mest. Disse resultater kan være et vigtigt bidrag til den igangværende ajourføring af Revisorloven. Endvidere kan resultaterne have betydning for ajourføringen af Erklæringsbekendtgørelsen.

Konklusion

Problemstillingen med artiklen har været at illustrere nogle hidtidige fortolkninger af revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant og at sammenholde disse med resultaterne af en empirisk undersøgelse. Sammenholdelsen har koncentreret sig om de situationer, hvor der er potentielle interesse modsætninger, og hvor Regnskabslovens valgmuligheder og skøn kan bringe revisor i et etisk dilemma om at tjene to eller flere "herrer" samtidigt. I artiklen blev der således illustreret både juridiske og sociologiske fortolkningsmuligheder. De juridiske og sociologiske fortolkninger indeholder ikke en præcis retningslinie til løsningen af loyalitetsplaceringen i konfliktsituationer. Brugerundersøgelsen derimod angiver en loyalitetsprioritering efter videnskabsmæssig indsigt, således at forstå, at den informationssvageste gruppes legitime informationskrav skal sættes højest. En logisk konsekvens heraf er, at når den informationsmæssigt svageste brugergruppe får tilstrækkelige informationer om resultat og formuepåvirkningen af vurderingsusikkerheder og alternative værdiansættelsesprincipper m.v., så vil alle brugergrupper blive sikret et troværdigt årsregnskab som beslutningsgrundlag.

Selvom de empiriske resultater således legitimerer en lovgivning, som præciserer denne loyalitetspræcisering, fritages revisor ikke for den vanskelige opgave at sætte sig ind i, hvilke informationer de informationsmæssigt svage interessegrupper har brug for i deres beslutninger, og om disse behov er legitime (Warming-Rasmussen, 1999). Der er derfor brug for mere forskning i de forskellige regnskabsbrugeres informationsbehov, herunder hvad der legitimerer disse. Der er ligeledes behov for at diskutere hvilke brugergrupper, som kan legitimere sig som stakeholdere, og om hvor grænsen for yderligere information ligger, førend det skader overblikket.

Summary

The interpretation of the concept of the auditor as 'watchdog' of the public, see section 6a(3) of Act no. 501 (Auditors' Act), has been discussed since its enactment in 1994. The discussion has indicated a number of divergent views on the auditor's primary loyalty when, in connection with the presentation of financial statements, conflicts of interest arise between the supplier of the financial statements (company management) and the users (shareholders, creditors etc). It is argued that the preamble to the Act

and subsequent recommended interpretations are too imprecise. This is illustrated by a framework and a description of the situation where the auditor is left in the dilemma. On the basis of an auditing sociology approach, and the conclusions of an empirical study of the expectations of five social groups to auditors' prioritisation of their loyalties, a proposal is put forward on how to develop a more stringent interpretation.

Noter

- ¹ Nyere sager som Enron i USA og lignende sager i Tyskland og Frankrig bekræfter imidlertid stadig aktualiteten af det iboende problem.
- ² F.eks. om goodwill skal afskrives straks eller aktiveres, eller om udskudte skatter afsættes i balancen eller noteoplyses m.v. (Ørjan Jensen og Warming-Rasmussen, 2000: 252). Dette er løst i den nye ÅRL, idet goodwill nu skal aktiveres og gøres til genstand for afskrivning, ligesom udskudt skat skal afsættes i balancen.
- ³ Se kommentarer hertil i Ugebrevet Mandag Morgen, 17. april 2001
- ⁴ Revisor vælges i selskaber af generalforsamlingen. Hasselager m.fl. tænker således formentlig på de selskaber, hvor selskabsledelsens forslag ikke indeholder alternativer og hvor generalforsamlingen uden modspil altid tilslutter sig forslaget.
- ⁵ Dette til trods for, at de ofte i litteraturen behandles som havende fælles interesser, se eksempelvis Johnstone (2001: 11).
- ⁶ Fremhævelse med fed er foretaget af undertegnede.
- ⁷ Med videnskabsmæssigt svageste part tænkes på både generel indsigt i årsregnskabsloven og den specifikke indsigt i selskabets aktuelle indtjenings- og formueforhold.
- ⁸ Grunden til det lavere antal til journalistgruppen skyldes, at det faktiske antal af "økonomiske journalister" er relativt beskedent.
- ⁹ Spørgeskemaet indeholder tillige en række andre forhold, som ikke er gengivet i artiklen, men som kan findes i rapporten "Revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant" (Warming-Rasmussen og Jensen, 2001).

Tabel 3. Effekt af en Client Advocacy Culture på kort og lang sigt

Interessegruppe	På kort sigt	På lang sigt	Kommentarer
Auditees	Management kan få en fordel, da revisor vil være tilbøjelig til at tilslutte sig selskabsledelsens præmisser for regnskabsudarbejdelsen. Fordelen er især stigende aktiekurser og lave låneomkostninger	I sidste ende falder skaden på kreditorer tilbage på selskabet	Ledelsen kan være tilbøjelig til at tænke på kort sigt. Kortsigtede fordele overskygger langsigtede ulemper
Shareholders Creditors	Misvisende finansiell rapportering opdages ikke på kort sigt. Kan medføre senere opdagelse og deraf følgende tab af tilgodehavende eller værdi på aktier	Misvisende finansiell rapportering afsløres og medfører krav om risikotillæg "cost of capital-premium" for "information risk". Afsløringen medfører en frygt for ikke at kunne stole på revisionsprocessen og attestationen.	Shareholders og Creditors interesser kan ikke altid slåes i hartkorn. F.eks. har banker en bedre adgang til interne oplysninger end aktionærerne.
Individual auditors	Indtjening ved "client preferred decision" overstiger/kompenserer for risikoen for at blive afsløret og konsekvensen heraf. Konsekvenserne kan være økonomiske krav ved retssager eller tab af image.	Større "independence risk" generelt mindsker værdien af revisionen for aktionærer og kreditorer ved vurderingen af regnskabets troværdighed. Konsekvensen kan være mindre markedsandel for den pågældende revisor	
Audit profession		Enkelte revisorers dårligere omdømme har en afsmittende effekt på hele revisorstandens image. Konsekvensen kan være mindre økonomiske muligheder for revisionsydelsen som produkt.	Imagefaldet kan medføre fratagelse af standens privilegier, f.eks. lovpligtig revision af små selskaber og retten til selvregulering (fastsættelse af god skik).
Regulators		Samfundet bærer ekstra omkostninger ved f.eks. øget offentligt tilsyn for at sikre offentlig tillid til den eksterne rapportering og revisors attestering	Eksempler på ekstra offentlig kontrol er Børsens kontrol af noterede selskabers regnskaber, E&S's kontrol af øvrige selskabers regnskaber. Sidst men ikke mindst skattevæsenets kontrol af selskabers årsregnskaber.

Kilde: Johnstone et. al. Tilvirket.

Litteratur

Betænkning nr. 1411: Revisorlovgivning – uafhængighed og liberalisering, Økonomi- og Erhvervsministeriet, januar 2002.

Christensen m.fl.: Revision – koncept og teori, Forlaget Thomson, 2000.

Committee on Basic Auditing Concepts: A Statement on Basic Auditing Concepts. Studies in Accounting Research No. 6. American Accounting Association, Sarasota August 1973.

Elling, Jens Oluf, Årsrapporten – teori og regulering, Gads Forlag 2002.

Fiedler, Martin: Vertrauen ist gut, Kontrolle ist teuer: Vertrauen als Schlüsselkategorie wirtschaftlichen Handelns, Geschichte und Gesellschaft Nr. 27, 2001.

Hasselager m.fl.: Revisorlovgivningen med kommentarer, 2. udgave, Forlaget FSR, 1997.

Johnstone, Karla M.; Sutton, Michael H.; Warfield, Terry D. (2001): Antecedents and Consequences of Independence Risk: Framework for Analysis, Accounting Horizons, Vol. 15, No. 1, March 2001.

Jørgensen, Per Søgaard: Revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant, Kandidatafhandling, Handelshøjskole Syd, 1996

Leffson, Ulrich: Wirtschaftsprüfung, Verlag Gabler, 1988

Limperg, T.: The Social responsibility of the Auditor – A Basic Theory on the Auditors function, Amsterdam: Limperg Instituut, 1985. (Original Dutch version 1932)

Marten, Kai-Uwe; Quick Reiner; Ruhnke Klaus: Wirtschaftsprüfung – Grundlagen des betriebswirtschaftlichen Prüfungswesens nach nationalen und internationalen Normen, Schaffer Poeschel Verlag, Stuttgart 2001.

Mattæus, kap. 6 v. 24. Bibelen.

Revision og Regnskabsvæsen nr. 7, 1994. Temanummer med artikler om revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant.

Revisorbladet nr. 4, 1995. Temanummer med artikler om revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant.

SEC, 2000, Revision of the Commission's Auditor Independence Requirements; www.sec.gov/rules/proposed/34-42994.htm.

Warming-Rasmussen, Bent; Jensen, Lars: Quality dimensions in external audit services – an external user perspective, The European Accounting Review 1998, 7:1.

Warming-Rasmussen, Bent: Et bedre regnskab, Forlaget FSR 1999.

Warming-Rasmussen, Bent; Jensen, Lars: Revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant – aspekter af tillidsforholdet mellem brugeren af revisionsydelsen og den statsautoriserede revisor, Forlaget Thomson 2001.